

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จำลอง โพธิ์บุญ¹

บทคัดย่อ

ท่ามกลางปัญหาความร่อยหรอเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งกำลังทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นทุกขณะนั้น ความหวังหนึ่งที่น่าจะช่วยบรรเทาปัญหานี้ได้ และก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน แนวทางนี้ได้รับการยอมรับและผลักดันอย่างกว้างขวางทั่วโลก รวมทั้งในประเทศไทย หน่วยงานทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน เอกชน และสถาบันการศึกษาควรร่วมมือกัน เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง แนวทางและกลยุทธ์สำคัญที่จะช่วยสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนคือ 1) การศึกษาทำความเข้าใจถึงวัฒนธรรม แนวคิด และวิถีชีวิตของคนไทย 2) การสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนในประเด็นปัญหาและแนวของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 3) เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน และกำหนดแนวทางการพัฒนา 4) การกระจายทรัพยากร อำนาจและความรับผิดชอบในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแก่ชุมชน รายงานได้เสนอตัวอย่างการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ ด้วย

¹ รองศาสตราจารย์ คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

1. บทนำ

1.1 ความเป็นมา

ภาวะความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมจากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการบริโภคและการผลิตของมนุษย์นั้น จะพิจารณาได้จาก เมื่อการใช้ประโยชน์ด้านใดด้านหนึ่งเริ่มมีข้อจำกัดเกิดขึ้น ข้อจำกัดดังกล่าวจะเป็นดัชนีที่บ่งชี้ถึงภาวะการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติทั้งทางด้านปริมาณและคุณภาพจากที่เคยเป็นกับภาวะที่เป็นอยู่จริงเช่น ทรัพยากรน้ำ ปัญหาในด้านปริมาณได้แก่ ปัญหาอุทกภัย ปัญหาขาดแคลนน้ำ ปัญหาด้านคุณภาพได้แก่ การปนเปื้อนของมลพิษในแหล่งน้ำทำให้การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำมีข้อจำกัดเพิ่มมากขึ้น พื้นที่เพาะปลูกก็เช่นเดียวกัน เมื่อพื้นที่ดินที่สามารถใช้ในการเพาะปลูกได้มีปริมาณลดลง ข้อมูลนี้จะเป็นดัชนีที่บ่งบอกถึงผลของการเปลี่ยนแปลงที่ได้ทำให้โอกาสของการใช้ประโยชน์ที่ดินลดน้อยลง ส่วนทางด้านอากาศ ผลจากกิจกรรมกระบวนการผลิตและการบริโภคที่มีการใช้พลังงานในการสันดาปก่อให้เกิดก๊าซชนิดต่าง ๆ ขึ้น เมื่อมีการใช้พลังงานมากและขาดการจัดการกับก๊าซที่เกิดขึ้นจากการเผาไหม้อย่างเหมาะสม ปริมาณก๊าซที่เพิ่มมากขึ้นจะส่งผลกระทบต่อระบบทางเดินหายใจ อาการภูมิแพ้ รวมทั้งอาการอื่น ๆ ที่เป็นปฏิกิริยาตอบสนองของร่างกายต่อการรับมลสารที่ระดับต่าง ๆ เป็นต้น จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าการติดตามการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติที่มีส่วนสัมพันธ์โดยตรงต่อการใช้ประโยชน์ของมนุษย์นั้นสามารถกระทำได้โดยการตรวจหาดัชนีคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่บ่งบอกชี้วัดความสามารถและประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของแต่ละพื้นที่ และการตรวจหา
ดัชนีมลภาวะซึ่งทำได้โดยเปรียบเทียบปริมาณมลสารในเวลาที่แตกต่างกัน
ของพื้นที่เดียวกัน หรือการเปรียบเทียบที่จะบ่งชี้ความรุนแรงหรือ
ผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์ได้อย่างรวดเร็ว อาจจะได้โดย
เปรียบเทียบกับภาวะมลพิษในพื้นที่อื่นที่เคยเกิดปัญหาทางสิ่งแวดล้อม
มาแล้วซึ่งในช่วง 3-4 ทศวรรษที่ผ่านมาจะเห็นได้จากการใช้ประโยชน์
จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการดำรงชีพของมนุษย์เกิดปัญหาและ
ข้อจำกัดเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็วส่งผลให้เกิดปัญหาทั้งด้านเศรษฐกิจ
สังคมและสุขภาพของมนุษย์อย่างรุนแรง และกว้างขวาง

จากสถานการณ์ดังกล่าว เป็นผลให้องค์การสหประชาชาติ
(UN)ตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น จึงจัดให้มีการประชุม Earth
Summit หรือการประชุมสุดยอดสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อม
และการพัฒนา (The United Nations Conference on Environment
and Development) ขึ้นที่นครริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล
เมื่อปี 2535 เกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อมโลก ผลจากการประชุมได้เกิด
Agenda 21 หรือแผนปฏิบัติการ 21 ขึ้นโดยประเทศต่างๆ ได้ร่วมลงนาม
รับรองเอกสารเรื่องปฏิญญาริโอว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา และ
แผนปฏิบัติการ 21 ซึ่งถือได้ว่าเป็นแผนแม่บทของโลกเรื่องแผนปฏิบัติ
การสิ่งแวดล้อมและให้ชุมชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ
สิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ประเทศไทยได้ลงนามรับรอง
ปฏิญญาตามแผนแม่บทโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาด้วย
ดังนั้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (2535-2539)
และฉบับที่ 8 (2540-2544) จึงได้ให้ความสำคัญต่อการสร้างความ
ร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานราชการของท้องถิ่นกับชุมชน สมาคม/

ชมรมและองค์กรพัฒนาเอกชนในท้องถิ่นนั้นๆ โดยเน้นที่การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมทุกขั้นตอนดังกล่าว การจัดทำแผนปฏิบัติการสิ่งแวดล้อม การตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติงาน รวมถึงการติดตามตรวจสอบและมุ่งเสริมสร้างความตระหนักและจิตสำนึกของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น ส่วนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (2545-2549) ได้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทาง โดยยุทธศาสตร์ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ให้ความสำคัญกับการปรับกลไกและกระบวนการจัดการเชิงบูรณาการที่เน้นการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนไทยให้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของชาติและเพิ่มประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมายที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ นอกจากนี้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ยังได้ให้ความสำคัญในเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนดังปรากฏใน มาตรา 79 “รัฐต้องส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริม บำรุงรักษาและคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนตลอดจนควบคุมและกำจัดการะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพของประชาชน” อีกด้วย

1.2 วัตถุประสงค์

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ดังนี้

- 1.2.1 เพื่อทบทวนแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน
- 1.2.2 เพื่อนำเสนอกลยุทธ์ที่เหมาะสมในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนของไทยในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 1.2.3 เพื่อนำเสนอตัวอย่างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศไทย

2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

2.1 ความหมายของชุมชนและการมีส่วนร่วมของชุมชน

มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีการดำรงชีวิตอยู่รวมกันเป็นกลุ่มในสังคม และมีความสัมพันธ์กันในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ การอาศัยอยู่รวมกันของมนุษย์ในสังคมเป็นกลุ่มทางสังคมหรือเรียกว่า ชุมชนนั้น นักวิชาการต่างๆ ได้ให้ความสนใจและให้ความหมายของ คำว่าชุมชนไว้ดังนี้

ประเวศ วะสี (2538) กล่าวว่า “ชุมชน หมายถึง การรวมตัวของกลุ่มชนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน อาจเป็นการรวมตัวกันตามพื้นที่หรือ ไม่ใช่พื้นที่ก็ได้ สมาชิกของชุมชนมีการติดต่อสื่อสารกันมีความเอื้ออาทรกัน มีการกระทำกิจกรรมร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ และมีการจัดการ”

สมศักดิ์ ศรสันติสุข (2537) ให้ความเห็นว่า “ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มาอยู่รวมกันในพื้นที่หนึ่ง มีการกระทำระหว่างกัน มีความสัมพันธ์ ร่วมกัน มีความผูกพันทางด้านจิตใจกับพื้นที่และมีศูนย์กลางบริการหรือ กิจกรรมต่างๆ ที่สมาชิกในชุมชนนั้นได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน”

ชยันต์ วรรธนฤติ (2537) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน หมายถึง การรวมกันอยู่ของกลุ่มคนจำนวนหนึ่งในพื้นที่แห่งหนึ่งเพื่อ อาศัยทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณนั้นในการดำรงชีวิต โดยเหตุผลที่ มีคนกลุ่มดังกล่าวอาศัยอยู่รวมกันใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิต จึงมีการ กำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันขึ้น มีองค์กรหรือสถาบันของ ชุมชนและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ”

สำหรับการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือประชาชนนั้น มีผู้ให้ ความหมายไว้ดังต่อไปนี้

องค์การสหประชาชาติ (1975) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่าเป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับการกระทำ และเกี่ยวข้องกับมวลชนในระดับต่างๆ ดังนี้

- ในกระบวนการตัดสินใจ ซึ่งตัดสินใจเกี่ยวกับจุดประสงค์ ทางสังคมและการจัดสรรทรัพยากร
- ในการกระทำโดยสมัครใจต่อกิจกรรมและโครงการ

อคิน รพีพัฒน์ (2527) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของ ประชาชนว่า ให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้ทำทุกอย่างไม่ใช่ว่า เรากำหนดไปแล้วว่าให้ประชาชนเข้าร่วมในเรื่องใดเรื่องหนึ่งทุกอย่าง ต้องเป็นเรื่องของประชาชนที่จะคิดขึ้นมา

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527) ได้อธิบายความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม ในการมีส่วนร่วมของประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกมาในรูปของการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนอย่างเป็นตัวของตัวเอง

ดังนั้นจึงสามารถสรุปความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ว่า หมายถึง การที่ประชาชนที่อยู่ร่วมกันมีความร่วมมือร่วมใจกันในการจัดการควบคุมการใช้และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนโดยมีส่วนร่วมตั้งแต่การศึกษา ประเด็นปัญหา หาสาเหตุของปัญหา กำหนดแนวทางแก้ไขป้องกันปัญหา ตัดสินใจ และดำเนินการแก้ไขป้องกันปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

2.2 ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

อำนาจ อนันตชัย (2527) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการมีส่วนร่วม 5 ทฤษฎี ซึ่งสามารถสรุปความได้ดังต่อไปนี้คือ

2.2.1 ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน (Mass Persuasion)

การเกลี้ยกล่อม หมายถึง การใช้คำพูดหรือการเขียนเพื่อมุ่งให้เกิดความเชื่อถือ และการกระทำ ซึ่งการเกลี้ยกล่อมมีประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในการปฏิบัติงาน และถ้าจะทำให้เกิดผลดีผู้เกลี้ยกล่อมจะต้องมีศิลปะในการสร้างความสนใจในเรื่องที่จะเกลี้ยกล่อมให้

เข้าใจแจ่มแจ้งให้เกิดศรัทธาตรงกับความต้องการของผู้ถูกเกลี้ยกล่อม โดยเฉพาะในเรื่องของความต้องการของตนตามหลักทฤษฎีของ Maslow ที่เรียกว่า ลำดับชั้นของความต้องการ (Hierarchy of Needs) คือ ความต้องการของตนเป็นไปตามลำดับจากน้อยไปหามาก มีทั้งหมด 5 ระดับ ดังนี้คือ (Maslow, 1954: 4)

1) ความต้องการทางด้านสรีระวิทยา (Physiological Needs) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ (Survival Needs) ได้แก่ ความต้องการในเรื่องอาหาร น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และความต้องการทางเพศ เป็นต้น

2) ความต้องการด้านความมั่นคงปลอดภัยของชีวิต (Safety and Security Needs) ได้แก่ ความต้องการที่จะอยู่อย่างมีความปลอดภัยจากการถูกทำร้าย หรือถูกขโมยทรัพย์สิน หรือความมั่นคงในการทำงาน และการอยู่อย่างมั่นคงในสังคม

3) ความต้องการด้านสังคม (Social Needs) ได้แก่ ความต้องการความรัก ความต้องการที่จะให้สังคมยอมรับว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

4) ความต้องการจะมีเกียรติยศชื่อเสียง (Self Esteem Needs) ได้แก่ ความภาคภูมิใจความต้องการดีเด่นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่จะให้ได้รับการยกย่องจากบุคคลอื่น ความต้องการด้านนี้เป็นความต้องการระดับสูงที่เกี่ยวกับความมั่นใจตนเองในเรื่องของความรู้ ความสามารถ และความสำคัญของบุคคล

5) ความต้องการความสำเร็จแห่งตน (Self-Actualization Needs) เป็นความต้องการในระดับสูงสุด ซึ่งเป็นความต้องการที่อยากจะให้เกิดความสำเร็จในทุกสิ่งทุกอย่างตามความนึกคิดของตนเอง

เพื่อจะพัฒนาตนเองให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ความต้องการนี้จึงเป็นความต้องการพิเศษของบุคคล (Self Actualization Needs) ที่จะพยายามผลักดันชีวิตของตนเองให้เป็นแนวทางที่ดีที่สุดตามที่ตนคาดหวังไว้

จากทฤษฎีดังกล่าวพอสรุปได้ว่า การเกลี้ยกล่อมเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมของประชาชนได้ โดยเฉพาะถ้าการเกลี้ยกล่อมนั้นเป็นเรื่องที่ตรงกับความต้องการของมนุษย์แล้ว ก็ย่อมจะส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมได้ในที่สุด

2.2.2 ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญของคนในชาติ (National Morale)

คนมีความต้องการทางกายและใจ ถ้าคนมีขวัญดีผลการทำงานจะสูงตามไปด้วย ถ้าขวัญไม่ดีผลงานก็จะต่ำไปด้วย ทั้งนี้เนื่องจากขวัญเป็นสถานการณ์ทางจิตใจที่แสดงออกในรูปพฤติกรรมต่างๆ นั่นเอง การจะสร้างขวัญให้ดีต้องพยายามสร้างทัศนคติที่ดีต่อผู้ร่วมงาน เช่นการไม่เอาวัดเอาเปรียบ ให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับงาน เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น เป็นต้น และเมื่อใดก็ตามถ้าคนทำงานมีขวัญดีจะเกิดมีความสำนึกในความรับผิดชอบอันจะเกิดผลดีแก่หน่วยงาน ทั้งในส่วนที่เป็นขวัญส่วนบุคคลและขวัญของกลุ่ม

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าขวัญของคนเราโดยเฉพาะคนมีขวัญที่ดีนั้น ย่อมเป็นปัจจัยหนึ่งนำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ด้วยเช่นกัน

2.2.3 ทฤษฎีสร้างความรู้รักชาตินิยม (Nationalism)

ปัจจัยประการหนึ่งนำไปสู่การมีส่วนร่วม คือ การสร้างความรู้รักชาตินิยมให้เกิดขึ้น ซึ่งหมายถึงความรู้สึกเป็นตัวของตัวเองที่จะอุทิศหรือเน้นค่านิยมเรื่องผลประโยชน์รวมของชาติ มีความพอใจในชาติของตน พอใจเกียรติภูมิ จงรักภักดีผูกพันต่อท้องถิ่น

2.2.4 ทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership)

การสร้างผู้นำจะช่วยจูงใจให้ประชาชนทำงานด้วยความเต็มใจ เพื่อบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน ทั้งนี้เพราะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญของการรวมกลุ่มคนจูงใจให้คนไปยังเป้าประสงค์ โดยทั่วไปแล้ว ผู้นำอาจมีทั้งผู้นำที่เรียกว่า ผู้นำปฏิฐาน (Positive leader) ผู้นำพลวัต คือเคลื่อนไหวนำทำงานอยู่เสมอ (Dynamic leader) และผู้นำที่ไม่มีกิจกรรมไม่มีผลงานสร้างสรรค์ที่เรียกว่า ผู้นำนิเสธ (Negative leader)

ผลของการใช้ทฤษฎีการสร้างผู้นำ จะทำให้เกิดการระดมความร่วมมือปฏิบัติงานอย่างมีขวัญ งานมีคุณภาพ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และร่วมรับผิดชอบ ดังนั้นการสร้างผู้นำที่ดีย่อมนำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ด้วยดีนั่นเอง

2.2.5 ทฤษฎีใช้ระบบและวิธีการทางบริหาร (Administrative System and Method)

การใช้ระบบบริหารในการระดมความร่วมมือเป็นวิธีหนึ่งที่ยาก เพราะใช้กฎหมายระเบียบแบบแผนเป็นเครื่องมือในการดำเนินการ แต่อย่างไรก็ตามการใช้วิธีและระบบของการบริหารยังไม่สามารถให้ผลดีที่สุดในการสร้างความร่วมมือ เพราะธรรมชาติของคนถ้าทำงานตามความสมัครใจอย่างตั้งใจไม่มีใครบังคับก็จะทำงานด้วยความรัก แต่ถ้าไม่ควบคุมเลยก็ไม่เป็นไปตามนโยบายและความจำเป็นร่วมกันของรัฐ ดังนั้นการใช้ระบบบริหารเป็นเพียงวิธีการหนึ่งที่จะทำให้เกิดการปฏิบัติตามนโยบายเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมาย

โดยสรุปแล้วการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมจำเป็นต้องคำนึงถึงหลักการและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทุกทฤษฎีที่กล่าวมาร่วมกัน ได้แก่ การเกลี้ยกล่อมมวลชน การระดม

ขวัญ และการสร้างความรู้สึกราตินิยมหรือท้องถิ่นนิยม ในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมถึงการสร้างผู้นำที่ดีในการจัดการสิ่งแวดล้อม และใช้ระบบและวิธีการการบริหารเข้ามาประกอบด้วย

2.3 แนวคิดในการพัฒนาการมีส่วนร่วม และการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

Reeders (1963: 2) ได้สรุปปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 11 ประการ ดังนี้

- 1) การปฏิบัติตนให้คล้ายตามความเชื่อพื้นฐาน กล่าวคือ บุคคลและกลุ่มบุคคลดูเหมือนกันจะเลือกแบบวิธีการปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องและคล้ายคลึงกับความเชื่อพื้นฐานของตนเอง
- 2) มาตรฐานคุณค่า บุคคลและกลุ่มบุคคลดูเหมือนกันจะปฏิบัติในลักษณะที่สอดคล้องกับมาตรฐานคุณค่าของตนเอง ส่งเสริม ปกป้อง และรักษาเป้าหมายของตนเอง
- 3) เป้าหมาย บุคคลและกลุ่มบุคคลดูเหมือนกันจะส่งเสริม ปกป้อง และรักษาเป้าหมายของตนเอง
- 4) ประสบการณ์ที่ผิดปกตินormda พฤติกรรมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลบางครั้งมีรากฐานมาจากประสบการณ์ที่ผิดปกตินormda
- 5) ความคาดหวัง บุคคลและกลุ่มบุคคลจะประพฤติตามแบบที่ตนคาดหวังว่าจะต้องประพฤติดานการณเช่นนั้น ทั้งยังชอบปฏิบัติต่อผู้อื่นในลักษณะที่ตนคาดหวังจากผู้อื่นด้วยเช่นกัน
- 6) การมองแต่ตนเอง บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะทำสิ่งต่างๆ ซึ่งคิดว่าตนเองควรกระทำเช่นนั้น
- 7) การบีบบังคับ บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะทำสิ่งต่างๆ ด้วยความรู้สึกว่าตนถูกบีบบังคับให้กระทำ

8) นิสัยและประเพณี บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะทำสิ่งต่างๆ ซึ่งเรามีนิสัยชอบกระทำเมื่ออยู่ในสถานการณ์นั้น

9) โอกาส บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติของสังคมโดยเฉพาะในทางที่เกี่ยวข้องกับจำนวนและชนิดของโอกาส ซึ่งโครงสร้างของสังคมเอื้ออำนวยเข้ามามีส่วนร่วมกันในการกระทำเช่นนั้นเท่าที่พวกเขาได้รับรู้มา

10) การสนับสนุน บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะเริ่มปฏิบัติเมื่อเขารู้สึกว่าเขาได้รับการสนับสนุนที่ดีพอให้กระทำเช่นนั้น

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527: 7-8) ได้ให้แนวคิดการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนโดยกล่าวว่าแนวคิดเหล่านี้สามารถปฏิบัติได้ผลมากน้อยเพียงไรย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ มากมายที่เกี่ยวข้องด้วย โดยมีแนวคิดดังนี้

1) ต้องยึดหลักความต้องการและปัญหาของประชาชนเป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรม หากกิจกรรมที่จะนำไปให้ประชาชนเป็นเรื่องใหม่ก็ต้องใช้เวลาในการกระตุ้น เร่งเร้าความสนใจ ให้ความรู้ ความเข้าใจ จนประชาชนยอมรับความจำเป็นและประโยชน์ในการจัดทำกิจกรรมเหล่านั้น

2) กิจกรรมต้องดำเนินการในลักษณะกลุ่ม เพื่อสร้างพลังกลุ่มในการรับผิดชอบ ร่วมกันสร้างความสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างสมาชิกกลุ่ม ปลุกฝังทัศนคติและพฤติกรรมที่เห็นแก่ส่วนรวม ทำงานเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว

3) แนวทางการพัฒนาในกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน ต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของประชาชนที่รับดำเนินการต่อไปได้โดยไม่ต้องพึ่งพา

ภายนอก โดยเฉพาะในระยะเริ่มแรกต้องไม่ห่มเทินในลักษณะการให้เปล่า โดยสิ้นเชิง ต้องทำให้ประชาชนเกิดความสำนึกเป็นเจ้าของกิจกรรม และต้องสามารถทำต่อไปเองได้ เมื่อการช่วยเหลือจากภายนอกสิ้นสุดลง การช่วยตนเองและการพึ่งตนเองเป็นหลักสำคัญที่ต้องเริ่มตั้งแต่ต้น

4) กิจกรรมพัฒนาที่นำเข้าไปในชุมชนต้องสอดคล้องกับสภาพสิ่งแวดล้อม ความพร้อมรับของชุมชน ซึ่งหมายรวมถึงการใช้ทรัพยากรชุมชน การสอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน

5) การเริ่มต้นกิจกรรมต้องอาศัยผู้นำชุมชน ซึ่งหมายถึงผู้นำตามธรรมชาติที่ชาวบ้านเคารพนับถือ ผู้นำทางศาสนา ผู้นำที่ได้รับการเลือกตั้ง หรือแต่งตั้งจากทางการ เพื่อเป็นผู้บุกเบิกและชักนำชาวบ้านต่อไป ผู้นำชุมชนโดยทั่วไปจะสามารถปรับทัศนคติและการยอมรับสิ่งใหม่ๆ ได้เร็วกว่าและเป็นผู้ที่ชาวบ้านมีศรัทธาในตัวอยู่แล้ว การเริ่มต้นจากผู้นำจึงไปได้เร็วกว่าและได้รับการยอมรับมากกว่าประชาชนทั่วไป

6) ขั้นตอนการดำเนินงานต่างๆ ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ตั้งแต่ขั้นต้น กล่าวคือ ร่วมหาข้อมูล ร่วมหาสาเหตุปัญหา ร่วมปรึกษาหารือทางแก้ไขปัญหา ร่วมการตัดสินใจ ร่วมการวางแผนงาน ร่วมการปฏิบัติงาน ร่วมการติดตามผลงาน จนถึงขั้นร่วมการบำรุงรักษาในระยะยาว

สำหรับการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนควรเริ่มต้นจากการกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความสนใจและตระหนักถึงความจำเป็นของการเป็นชุมชน มีความสนใจร่วมและมีการดำเนินกิจกรรมที่ตอบสนองต่อความสนใจและความต้องการของสมาชิกในชุมชน โดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้และความสามารถในการแก้ไขปัญหา การจัดการทรัพยากร รวมทั้งการเสริมข้อมูล ช่วยประสานงานในเบื้องต้นให้เกิดการตัดสินใจ ความสามารถในการต่อรองและการพึ่งตนเองของชุมชนให้ได้

เพื่อประโยชน์สูงสุดของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สัมพันธ์ เตชะอริก (2540) เสนอแนวทางพัฒนาความเข้มแข็ง
ขององค์กรชุมชน ไว้ดังนี้คือ

1) การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนโดยภาครัฐและ
เอกชน ควรเน้นที่สิทธิและอำนาจในการจัดการปัญหาต่างๆ นโยบายของ
รัฐและกฎหมายต้องให้สิทธิและอำนาจแก่องค์กรชุมชนมากขึ้น ควรมี
ระบบสนับสนุนองค์กรชุมชน ทั้งด้านงบประมาณและวิชาการ นอกจากนั้น
ในการดำเนินโครงการของภาครัฐและเอกชนต้องลงไปปฏิบัติงานร่วมกับ
องค์กรชุมชนมากขึ้น ตั้งแต่การวางแผนงาน งบประมาณ และโครงการ
โดยสรุปการให้สิทธิและอำนาจแก่องค์กรชาวบ้านจะสามารถแก้ปัญหา
และพัฒนาชุมชนได้เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์และสภาพความ
เป็นจริงซึ่งจะทำให้คุณภาพชีวิตของชาวบ้านดีขึ้น

2) การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนที่ริเริ่มขึ้นใหม่ มี
แนวทางดังนี้

- การศึกษาเรียนรู้ปัญหาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม คือ
การศึกษาโดยให้ชาวบ้านที่สนใจปัญหาของชุมชนร่วมกันศึกษา โดย
วางกรอบคำถามกว้างๆ ร่วมกัน จากนั้นก็ให้ชาวบ้านเก็บข้อมูลราย
ครัวเรือน หรืออาจใช้วิธีประชุมกลุ่มย่อย โดยเจ้าหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงหรือผู้
อำนวยความสะดวก เขียนความคิดเห็นที่ชาวบ้านเสนอ รวบรวมจัด
หมวดหมู่ปัญหา ทำให้ชาวบ้านร่วมรับรู้ปัญหา เกิดแนวคิดร่วมกัน
หาทางออก มีกลุ่มเป้าหมาย เข้าใจกันเองมากขึ้นจนเกิดศรัทธา และแรง
บันดาลใจในการเริ่มต้นแก้ปัญหา และรวมกลุ่มช่วยเหลือกันเอง

- การเรียนรู้และคิดค้นกิจกรรมแก้ปัญหา ควรเปิดโอกาสให้มีการอบรมศึกษาดูงานจากพื้นที่จริงและชาวบ้านมีประสบการณ์ในการแก้ปัญหา

- การวางแผนกิจกรรมแก้ปัญหา เมื่อได้แนวความคิดและมองเห็นแนวทางกิจกรรมแล้วก็วางแผนกิจกรรมในรายละเอียด ประเมินว่าต้องใช้งบประมาณเท่าไร เทคนิคปฏิบัติมีอะไรบ้างต้องใช้เวลาแต่ละกิจกรรมอย่างไร

- การรวมกลุ่มปฏิบัติร่วมกัน เพื่อให้เกิดการช่วยเหลือกันและกันทั้งทางความคิดและเทคนิคต่างๆ ตลอดจนช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ควรมีกิจกรรมระดมทุน อาจจะเป็นกลุ่มออมทรัพย์

- การติดตามแก้ปัญหาและพัฒนาองค์กรให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น

3) การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนที่มีอยู่แล้วและกำลังดำเนินกิจกรรมพัฒนาอยู่ในปัจจุบัน แนวทางการทำงานเน้นที่กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน ได้แก่

- การพัฒนาผู้นำองค์กรชุมชน ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความสำเร็จขององค์กร คือมีผู้นำที่ดี มีความรู้ กล้าตัดสินใจ เป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน มีเงินทุน มีการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน มีการบริหารจัดการภายในองค์กรที่ดี มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม ดังนั้นผู้นำที่ดีจะช่วยสร้างองค์กรให้เข้มแข็งได้ต้องมีการจำแนกแยกแยะความรู้ความสามารถของผู้นำ และเสริมจุดแข็ง เสริมทักษะเพิ่มด้านอื่นๆ โดยทั่วไปการพัฒนาผู้นำมักทำแบบรวมๆ และไม่มีแผนหรือแนวทางที่ชัดเจน รวมทั้งไม่มีการให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้นำรายบุคคล ผลจึงปรากฏว่าองค์กรองค์กรชุมชนอ่อนแอลง เมื่อขาด

ผู้นำหลักที่ดี และขาดการสืบทอดกลายเป็นภาวะขาดแคลนผู้นำ ดังนั้น จึงต้องมีผู้นำหลายประเภทหลายบทบาทช่วยกันทำงาน และเสริมสร้าง ผู้นำรุ่นใหม่สืบทอดบทบาทผู้นำองค์กรต่อไป องค์กรชุมชนมีผู้นำหลายคน หลายบทบาทไม่ใช่คนเดียวมีบทบาททุกอย่าง

- การเพิ่มพูนความรู้ประสบการณ์แนวคิด กระบวนการ แก้ปัญหา การทำงานเป็นทีม การวางแผนจากชาวบ้าน การวิเคราะห์ การบริหารจัดการ การถ่ายทอดความคิดสู่ประชาชน เน้นการพัฒนา ความคิดของกรรมการ และสมาชิกด้วยการประชุม การอบรม ศึกษาดู งานองค์กรชาวบ้านแบบลงไปเรียนรู้กินอยู่หลับนอน พูดคุยเชิงลึก เยี่ยม ชมกิจกรรม และใช้วิทยากรผู้เชี่ยวชาญจัดการฝึกอบรมเป็นครั้งคราว

- เจ้าหน้าที่รัฐและเอกชน เป็นบุคคลภายนอกที่เข้าไป ร่วมงานกับองค์กรชุมชน ควรนำเอาองค์ประกอบขององค์กรชาวบ้าน เป็นตัวชี้วัดในการทบทวนและปรับตัวขององค์กร ซึ่งจะทำให้ได้ คุณดมการณ์ เป้าหมาย วัตถุประสงค์ การพัฒนาผู้นำ การสร้างการมีส่วนร่วม ของสมาชิกการทำกิจกรรมตรงกลุ่มเป้าหมายและพื้นที่มากขึ้น และ นั้นจะทำให้องค์กรชุมชนแก้ไขปัญหาชุมชนได้มากขึ้น

3. ข้อเสนอกลยุทธ์ที่เหมาะสมในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมาแล้ว จึงขอ เสนอกลยุทธ์ที่เหมาะสมในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนของไทย ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนี้

3.1 การศึกษาทำความเข้าใจถึงวัฒนธรรม แนวคิด และวิถีชีวิตของคนไทย

ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในประเทศไทยเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการทำงานร่วมกับประชาชน โดยเริ่มต้นจากการศึกษาทำความเข้าใจถึงวัฒนธรรม แนวคิด และวิถีชีวิตของคนไทยโดยส่วนรวม และศึกษาลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น จากนั้นจึงให้ความรู้ที่เหมาะสมแก่ประชาชน เมื่อประชาชนได้รับความรู้แล้วก็จะเกิดความเข้าใจ เมื่อเข้าใจก็จะเกิดความเห็นใจยอมเปลี่ยนความรู้สึกรู้สึกนึกคิดและให้ความร่วมมือ อำนวย แก้วทอง (2537) ได้กล่าวถึง “การเข้าหาประชาชนกับการรณรงค์วัฒนธรรมไทย” โดยจำแนกลักษณะพิเศษของสังคมและวัฒนธรรมไทยไว้ 6 ประการ คือ

1) สังคมไทยเป็นสังคมอนุรักษนิยม ลักษณะนี้เป็นธรรมชาติของสังคมที่มีอาชีพส่วนใหญ่ทางเกษตรกรรมแต่ตัวอาชีพเปลี่ยนไป การเปลี่ยนแปลงความเคยชินของประชาชนจึงต้องทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยอาศัยเวลาเป็นเครื่องช่วย

2) สังคมไทยชอบทำงานแบบสนุกสนาน ความสนุกสนานจะเกิดจากการมีคนหลายๆ คนมารวมกันเป็นกลุ่มแล้วมีอารมณ์สนุกสนานร่วมกันอันเป็นการผ่อนคลายความตึงเครียดกับช่วยสร้างความเป็นกันเองมากขึ้น ดังนั้นการทำงานกับประชาชนจึงควรทำเป็นกลุ่มและยอมให้ความสนุกสนานและความบันเทิงแทรกบ้าง

3) คนไทยสนใจสิ่งใกล้ตัวเองมากที่สุด โดยธรรมชาติของมนุษย์มักจะให้ความสนใจกับสิ่งใกล้ตัวก่อน จากนั้นจึงเริ่มสนใจในสิ่งที่ไกลตัว

ออกไป ดังนั้นการเข้าหาประชาชนจึงต้องเริ่มต้นจากสิ่งที่เขาสนใจ ด้วยความประทับใจและให้การตอบสนองในลักษณะมิตรจิตมิตรใจ

4) สังคมไทยเชื่อผู้นำตามธรรมชาติมากกว่าผู้นำแต่งตั้ง ผู้นำตามธรรมชาติ หมายถึง บุคคลที่ชาวบ้านเคารพนับถือกัน เชื่อฟังโดยไม่จำเป็นต้องมีตำแหน่งหน้าที่ เช่น พระสงฆ์ ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน ที่มีคุณสมบัติพิเศษโดยแท้คือ ความโอบอ้อมอารี ความเสียสละ ความกล้าหาญเด็ดขาด ส่วนผู้นำในการแต่งตั้งนั้นหมายถึง ข้าราชการที่มีตำแหน่งหน้าที่รับผิดชอบในงานปกครองมีอำนาจตามกฎหมายอยู่ในมือ ซึ่งผู้นำโดยการแต่งตั้งนี้จะได้รับความเคารพนับถือจากประชาชนในชุมชนมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับว่าผู้นำในการแต่งตั้งนั้นมีคุณสมบัติของผู้นำตามธรรมชาติมากน้อยเพียงใด

5) คนไทยชอบอ่อนน้อมถ่อมตน ระบบนับถืออาวุโสนั้นเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยซึ่งตรงกับธรรมชาติของคนไทยและสังคมไทยที่นิยมการพึ่งพาอาศัยกันมาก ดังนั้นการอ่อนน้อมถ่อมตนจึงเป็นลักษณะพิเศษของวัฒนธรรมและประเพณีไทย เช่น การไปลามาไหว้ เป็นต้น ซึ่งการเข้าหาประชาชนควรมีลักษณะนับถืออาวุโส และมีความอ่อนน้อมถ่อมตนด้วย

6) คนไทยเชื่อในเหตุจูงใจมากกว่าเหตุผล ลักษณะพิเศษของคนไทยจะเชื่อในบุคคลมากกว่าหลักการ เช่น คนไทยส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธนับถือพระรัตนตรัยเป็นที่รำลึก แต่ยังมีการเชื่อในเรื่องของการทวงเจ้าเข้าผีให้เห็นอยู่เป็นประจำตามหน้าหนังสือพิมพ์ เป็นต้น ดังนั้นผู้ที่ทำงานร่วมกับประชาชนต้องเป็นผู้ที่มีหลักการที่ดีและความสามารถในการจูงใจให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการจัดการสิ่งแวดล้อม

จากลักษณะพิเศษของสังคมและวัฒนธรรมไทยข้างต้นสามารถนำมาปรับใช้ในการทำงานร่วมกับประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะการส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นการทำงานร่วมกับประชาชนอย่างใกล้ชิดและยังสามารถใช้เป็นกลยุทธ์สำคัญในการเข้าหาประชาชนได้โดยตรงอีกด้วย

3.2 กลยุทธ์การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนกลยุทธ์จากที่เคยทำงานโดยภาครัฐเพียงลำพังหรือหน่วยงานรัฐเป็นผู้มีบทบาทหลักและเป็นผู้ดำเนินการวางแผนกำหนดวิธีการแก้ไขปัญหา ทำกิจกรรมในการแก้ไขปัญหาและการจัดการปัญหา มาเป็นแนวทางที่มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนภาคเอกชนและองค์กรอื่นๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การกำหนดประเด็นปัญหา การวิเคราะห์หาทางออกและแก้ไขปัญหา รวมทั้งการร่วมในกิจกรรมการแก้ไขปัญหาตั้งแต่ต้นจนเสร็จสิ้นทุกขั้นตอนของการจัดการปัญหา แนวทางนี้เป็นแนวทางที่ชัดเจนและสามารถนำไปปฏิบัติได้ในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเพื่อประโยชน์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประโยชน์ประการหนึ่งคือเป็นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคลากรภาครัฐที่ต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของตนมากขึ้น ทางฝ่ายประชาชนในชุมชนก็จะเกิดการเรียนรู้และเกิดจิตสำนึกที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในทางปฏิบัติเพื่อช่วยลดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมด้วย

ประโยชน์อีกประการหนึ่ง คือในการวางแผนปฏิบัติการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีแนวความคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนมาเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการ จะทำให้แผนสามารถสนองตอบความต้องการที่แท้จริงของชุมชนและแก้ไขปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่อย่างแท้จริงได้ ดังนั้น การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงควรประกอบด้วยกลยุทธ์ต่างๆ ที่สำคัญ ดังนี้

1) การให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชน

การให้ความรู้แก่ประชาชนในชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยมาตรการทางการศึกษาอบรม เพื่อให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดการในแนวลึกและแนวกว้างควบคู่กันไป แนวลึกจะต้องอาศัยการฝึกอบรมแบบเข้มอย่างต่อเนื่องสลับกับการลงพื้นที่จริงในการรับทราบข้อเท็จจริงของปัญหาและการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน ส่วนแนวทางจำเป็นต้องอาศัยการขยายงานในรูปของเครือข่ายควบคู่กับการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจในเรื่องข้อมูลข้อเท็จจริงทางสิ่งแวดล้อมในวงกว้าง ทั้งนี้ เครือข่ายในความรู้ความเข้าใจแก่ชุมชนจะต้องเป็นเครือข่ายเดียวกับระบบบริหารและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การที่จะให้เครือข่ายดังกล่าวรับผิดชอบงานได้โดยสมบูรณ์จำเป็นจะต้องมีการฝึกอบรมให้เครือข่ายทุกระดับมีความเข้าใจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างลึกซึ้ง มีความพร้อมที่จะดำเนินงานให้สอดคล้องกับกระแสการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และการมีส่วนร่วมของประชาชน มีความสามารถในการจัดอบรมเผยแพร่อย่างเหมาะสม สื่อความหมายอย่างถูกต้องให้แก่ประชาชนในชุมชน

2) การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีบทบาทในการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

ในกรณีมีโครงการพัฒนาใดๆ เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อให้เกิด
การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อตอบสนองความต้องการ
และความจำเป็นในการดำรงชีวิตอย่างแท้จริง มีการใช้ทรัพยากรอย่างรู้
คุณค่าและมีประสิทธิภาพ การดำเนินงานตามแนวทางการมีส่วนร่วม
ของประชาชนควรเริ่มจากการให้ข้อมูลข่าวสารและแผนการดำเนินงาน
ตามโครงการที่มีความโปร่งใส จากนั้นควรเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดง
บทบาทในการให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการ รวมทั้งให้ประชาชนมีส่วน
ร่วมในการตัดสินใจด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การลงประชามติ เห็นด้วย
หรือไม่เห็นด้วยกับการใช้ทรัพยากรของโครงการและกระบวนการใน
ขั้นตอนกิจกรรมต่างๆ ของโครงการ การร่วมตัดสินใจด้วยการมีผู้แทน
ชุมชนเข้าร่วมพิจารณาโครงการ การมีส่วนร่วมด้วยขบวนการ
ประชาธิปไตยที่มีผู้แทนชุมชนทำหน้าที่กลั่นกรองในขั้นตอนต่างๆ ของ
วิถีทางประชาธิปไตย เพื่อตรวจสอบและตัดสินใจความเหมาะสมในการ
ใช้ทรัพยากรของโครงการ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจนี้เริ่มตั้งแต่การ
กำหนด การวินิจฉัยปัญหา การพิจารณาทางเลือกในการแก้ไขปัญหา การ
เลือกเวลา สถานที่และปริมาณทรัพยากรที่จะต้องใช้หรือสูญเสียในการ
ป้องกันและแก้ไขปัญหา และที่สำคัญที่สุดคือ การที่ชุมชนและประชาชน
ต้องมีส่วนร่วมเห็นและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอย่างเหมาะสม

3) การกระจายทรัพยากร อำนาจและความรับผิดชอบในการ
ดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแก่ชุมชน

การกระจายโอกาสของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม และกระจายการมีส่วนรับผิดชอบ จะนำมาซึ่งความภูมิใจใน

การมีส่วนร่วมดังกล่าว นอกจากนี้ความรู้สึกของการเป็นเจ้าของและห่วง
แหนในทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนจะเกิดขึ้นกับประชาชนที่ได้มี
ส่วนรับผิดชอบ และความผูกพันที่อยากจะทำตามดูแล ปรับปรุงแก้ไขจะ
เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องโดยประชาชนที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นๆ เพื่อ
ประโยชน์สูงสุดของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่าง
ยั่งยืนให้เกิดขึ้นในชุมชน ตัวอย่างเช่น การกำหนดให้ป่าไม้ในบริเวณ
พื้นที่ของหมู่บ้านหรือตำบล เป็นป่าชุมชน โดยทุกคนในชุมชนเป็น
เจ้าของมีสิทธิในการใช้ประโยชน์บางอย่างจากป่าไม่ได้ เช่น เก็บหน่อไม้
เห็ด หรือผลไม้ ขณะเดียวกันทุกคนในชุมชนจะช่วยกันดูแลไม่ให้มีการ
ตัดไม้ทำลายป่า โดยกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนของชุมชนเอง

ในระบอบประชาธิปไตยของไทย โครงสร้างการมีส่วนร่วมของ
ประชาชนได้ถูกสร้างขึ้นไว้อย่างเหมาะสมในระดับหนึ่ง ในระดับชาติเรา
มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภาเป็นตัวแทนของ
ประชาชน ในระดับจังหวัดและท้องถิ่นก็มีสมาชิกองค์การบริหารส่วน
จังหวัด สมาชิกสภาเทศบาล สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่ง
ตัวแทนประชาชนในแต่ละระดับนี้ก็จะทำหน้าที่ติดตามตรวจสอบ กำกับ
การบริหารจัดการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในทุก
ขั้นตอน ตัวแทนประชาชนต้องทำหน้าที่และมีบทบาทในการเข้าไปศึกษา
ความต้องการของประชาชนในแต่ละเรื่องและนำความต้องการดังกล่าว
ไปเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้มีการปรับเปลี่ยนจัดสรรและ
วางแผนให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริงและ
ส่งผลดีต่อชุมชน ทั้งนี้อีกบทบาทที่สำคัญของผู้แทนประชาชนคือ ต้อง
ผลักดันให้มีการกระจายภาระความรับผิดชอบและการตัดสินใจจาก
ส่วนกลางไปยังองค์กรท้องถิ่น และจากองค์กรท้องถิ่นไปยังประชาชนทุก

คนในชุมชน และต้องผลักดันให้ผู้แทนชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนในขั้นตอนต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนในชุมชนได้อย่างแท้จริง

4. ตัวอย่างการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนในรูปแบบต่างๆ เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการช่วยกันแก้ไขและดำเนินโครงการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมของชุมชน รวมทั้งความสำเร็จในการส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีตัวอย่างการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนต่างๆ ดังนี้

1) ธนาคารขยะของชุมชนวัดกลาง

ชุมชนวัดกลางเป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับคลอง มีพื้นที่ด้านหลังติดกับวัดกลางและคลองแสนแสบ ด้านข้างมีคลองซอยที่แยกมาจากคลองแสนแสบ ในอดีตใช้น้ำในคลองซอยเพื่อการสัญจร การอุปโภค ต่อมาเมื่อมีการสร้างถนนและคนเข้ามาอาศัยอยู่มากขึ้น ความสำคัญของคลองลดลง ขยะถูกทิ้งในคลอง ทำให้ไม่สามารถใช้น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคได้

โครงการธนาคารขยะชุมชนวัดกลางเกิดขึ้นจากการที่ทางมูลนิธิพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ปัจจุบันคือมูลนิธิเพื่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและพลังงาน ได้เข้ามาชักชวนให้ชุมชนต่างๆ ในเขตบางกะปิไปดูงานการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน ณ เทศบาลนครพิษณุโลกและเทศบาล

นครขอนแก่น หลังจากนั้นทางคณะกรรมการกรรมการและผู้นำชุมชนวัดกลางจึงนำแนวคิดดังกล่าวมาจัดตั้งเป็นโครงการธนาคารขยะชุมชนวัดกลาง เมื่อวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2543

ปัจจุบันชุมชนวัดกลางจัดได้ว่าเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งในระดับสูง เป็นชุมชนตัวอย่าง เนื่องจากคณะกรรมการชุมชนและประชาชนมีความร่วมมือ สามัคคีกัน และมีความร่วมมือกันในการดำเนินกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการจัดการขยะในชุมชน

2) การแก้ไขปัญหาแม่น้ำท่าจีน

แม่น้ำท่าจีนเป็นแม่น้ำสายหลักที่มีความสำคัญอันดับสองของประเทศรองจากแม่น้ำเจ้าพระยา มีความยาวรวม 320 กิโลเมตร ไหลผ่าน 4 จังหวัด ได้แก่ ชัยนาท สุพรรณบุรี นครปฐม และสมุทรสาคร ปัญหาคุณภาพแม่น้ำท่าจีนเกิดจากการระบายน้ำทิ้งจากกิจกรรมด้านเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมที่เกินศักยภาพการฟื้นตัวของแม่น้ำ ส่งผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์ของแหล่งน้ำของประชาชนรวมทั้งระบบนิเวศของแหล่งน้ำ

กรมควบคุมมลพิษและกลุ่มประชาสังคมในพื้นที่ ร่วมดำเนินการผิวน้ำเข้าสู่คูคลองต่างๆ เพื่อการใช้ประโยชน์และมีการรักษา ระบบนิเวศแหล่งน้ำตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงชายฝั่งทะเล ปี พ.ศ. 2543 ประชาชนที่ได้รับผลกระทบได้ร่วมวิเคราะห์ปัญหาและจัดลำดับความสำคัญในการแก้ไขปัญหาโดยใช้แบบจำลองทางคณิตศาสตร์ รวมทั้งมีการจัดตั้งคณะกรรมการประสานจัดการลุ่มน้ำท่าจีนขึ้นซึ่งประกอบด้วยหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้แทน

ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อทำหน้าที่ประสานงานในการดำเนินการต่างๆ ได้แก่ การกำหนดวิสัยทัศน์การจัดการร่วมกันโดยกำหนดเป้าหมายใน 10 ปี การจัดทำแผนปฏิบัติการในการป้องกันและแก้ไขปัญหา การสร้างเครือข่ายชุมชนในการติดตามตรวจสอบคุณภาพแหล่งน้ำ รวมทั้งการเผยแพร่ข้อมูลสู่ประชาชนอย่างต่อเนื่อง

3) การลดมลภาวะจากการใช้โฟมและดอกไม้พลาสติก

การเคารพศพโดยทั่วไปผู้ไปร่วมงานศพจะซื้อพวงหรีดดอกไม้ประดิษฐ์ ดอกไม้สด ตลอดจนดอกไม้ใบไม้พลาสติกไปเคารพศพ ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ ภายหลังจากฌาปนกิจศพนั้นแล้ว พวงหรีดจะถูกทิ้งทับถมในบริเวณวัด เพื่อรอการนำไปเผาทิ้งเพราะย่อยสลายยากและใช้เวลานาน

ที่วัดชลประทานราชรังสฤษฎ์ จังหวัดนนทบุรี พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) เจ้าอาวาสได้มองเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ริเริ่มและประกาศุงใจให้เจ้าภาพงานศพที่ตั้งสวดพระอภิธรรมและบำเพ็ญกุศล หรือนำศพมาเผาที่วัดทราบว่ามีมาเคารพศพไม่จำเป็นต้องใช้พวงหรีดดอกไม้ประดิษฐ์อย่างเดียว เพราะเห็นว่าการตัดกิ่งไม้ ดอกไม้หรือนำดอกไม้พลาสติก พลาสติก และโฟมมาจัดทำพวงหรีดเป็นการไม่อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสร้างปัญหาสิ่งแวดล้อม จึงประกาศเชิญชวนให้นำต้นไม้ ดอกไม้ประดับที่ปลูกในกระถางหรือปลูกในกระเช้าแขวนมาเคารพศพ เมื่อเลิกงานศพแล้วจะได้นำต้นไม้ ดอกไม้ประดับเหล่านั้นไปปลูกต่อในบริเวณวัด ในโรงเรียนและสถานที่สาธารณะอันจะเป็นประโยชน์ต่อการเสริมสร้างธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดีต่อไป

4) การส่งเสริมการใช้จักรยาน

เป็นผลมาจากแนวคิดที่ว่ารถยนต์เป็นสาเหตุก่อให้เกิดภาวะ
เรื่องเสียง และอากาศเป็นพิษในขณะที่จักรยานสองล้อ กลับให้ประโยชน์
ในการออกกำลังกายและไม่สร้างมลพิษ จักรยานสองล้อจึงเริ่มเป็นที่
นิยมมากขึ้นอีก

ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ได้จัดตั้งชมรมจักรยานสองล้อขึ้น
โดยการริเริ่มของสารวัตรจราจร สมาชิกเริ่มต้นจาก 50 คน ได้เพิ่ม
จำนวนเป็น 2,000 คนเศษในช่วงระยะเวลา 2 ปี สมาชิกท่านหนึ่งของ
ชมรมจักรยานเป็นเจ้าของร้านอาหารได้ส่งเสริมการขี่จักรยานโดยลด
ราคาอาหารเป็นพิเศษ 5-10% ให้กับลูกค้าที่เป็นสมาชิกชมรมฯ และที่
จักรยานมารับประทานอาหารที่ร้าน

เชียงใหม่นับได้ว่าเป็นเมืองที่เต็มไปด้วยสิ่งก่อสร้างทางด้าน
ประวัติศาสตร์ วัดโบราณ ซึ่งได้รับผลกระทบจากมลพิษต่างๆ การ
ส่งเสริมการขี่จักรยานจึงเป็นการช่วยลดมลพิษทางอากาศและเสียง
เทศบาลนครเชียงใหม่และร้านค้าเอกชนได้จัดสร้างที่จอดรถจักรยานไว้
ในตัวเมืองด้วยและเหล่ากาชาดจังหวัดเชียงใหม่ได้จัดหาจักรยานสอง
ล้อจำนวนมากมาออกเป็นรางวัลในงานกาชาดประจำปี ปรากฏว่า
โครงการนี้เป็นที่สนใจของชาวกรุงเทพฯ ที่หวังโยนในเรื่องสุขภาพอนามัย
และสิ่งแวดล้อมจึงริเริ่มมีกิจกรรมเช่นนี้ด้วยเช่นเดียวกัน ส่วนที่จังหวัด
ลำพูนได้เริ่มรณรงค์จัดให้มีการขี่จักรยานสองล้อ เช่นเดียวกันนี้แล้ว
รวมทั้งที่จังหวัดสุพรรณบุรีด้วย

5. สรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อตอบสนองความต้องการทั้งในปัจจุบันและอนาคตของประชาชนได้อย่างต่อเนื่อง ภาครัฐที่มีหน้าที่ดูแลและรับผิดชอบในการจัดให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม จะต้องติดตาม เฝ้าระวัง ป้องกันและแก้ไขปัญหาของความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และให้มีการใช้ทรัพยากรในอัตราที่ไม่ทำให้เกิดการเสื่อมโทรมของแหล่งทรัพยากรทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ในหลายกรณีแม้ว่าการฟื้นตัวตามธรรมชาติของแหล่งทรัพยากรในภูมิภาคต่างๆ จะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วแต่ก็ยังไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงของแหล่งทรัพยากรอันเนื่องมาจากการนำเอาเทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัยมาใช้ในการแข่งขันทางธุรกิจ ดังนั้น ความรับผิดชอบต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพียงแค่แก้ปัญหาทางสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพเท่านั้นไม่เพียงพอ แต่ควรที่จะสามารถป้องกันมิให้เกิดปัญหานี้ด้วย แต่การจัดการปัญหาทางสิ่งแวดล้อมทั้งหมดจะปล่อยไว้ให้หน่วยงานทางราชการและเจ้าหน้าที่เป็นผู้ติดตามดูแลอย่างในอดีตที่ผ่านมาไม่ได้อีกแล้ว เพราะปัญหาการลดลงของทรัพยากรและความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมมีหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องและสุดท้ายแล้วผลกระทบทั้งหลายจะตกแก่ประชาชนนั่นเอง ดังนั้นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทั้งรับรู้การเปลี่ยนแปลง สาเหตุของปัญหาและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อม น่าจะเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดและเป็นการเพิ่มสมรรถนะในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศโดยรวมอย่างดียิ่ง กลยุทธ์สำคัญที่จะช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนคือ

- 1) การศึกษาทำความเข้าใจถึงวัฒนธรรม แนวคิด และวิถีชีวิตของคนไทย
- 2) การสร้างความรู้ ความเข้าใจแก่ประชาชนในประเด็นปัญหาและแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 3) การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน และกำหนดแนวทางการพัฒนา
- 4) การกระจายทรัพยากรอำนาจและความรับผิดชอบในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแก่ชุมชน

5.2 ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในภาพรวมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนสามารถแบ่งออกเป็น ข้อเสนอต่อภาครัฐและข้อเสนอต่อภาคประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชน ดังนี้

5.2.1 ข้อเสนอต่อภาครัฐ

- 1) ให้ประชาชนในชุมชนที่จะได้รับผลกระทบโดยตรงจากโครงการพัฒนาต่างๆ ของรัฐได้รับรู้ข้อมูลข่าวสาร และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยการเปิดเผยนโยบายและวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานที่ชัดเจน ตลอดจนเผยแพร่ข้อมูลทุกแง่มุมที่ได้จากการศึกษาโครงการดังกล่าวต่อสาธารณชนอย่างต่อเนื่อง
- 2) เปิดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนต่อโครงการขนาดใหญ่ที่มีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม และประชาชนโดยส่วนรวม ก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใด ทั้งยังจะช่วยลดความขัดแย้งในสังคมลงด้วย

3) สนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยกระจายอำนาจให้แก่ชุมชน เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน สภาองค์การบริหารส่วนตำบล หรือองค์กรที่มีส่วนได้ส่วนเสียต่อทรัพยากรนั้นๆ โดยตรง ให้การรับรองสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนยอมรับกฎกติกาต่างๆ ที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดขึ้นตราบที่กฎและกติกาเหล่านั้นไม่ขัดต่อกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี และศีลธรรมอันดีของประชาชน ตลอดจนให้การสนับสนุนด้านการเงินตามความจำเป็นแก่ประชาชนที่ทำการอนุรักษ์ดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเหล่านั้น

4) จัดตั้งคณะกรรมการเพื่อความร่วมมือทางด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างรัฐบาล องค์กรเอกชน และประชาชนเพื่อเป็นสื่อในการนำเสนอปัญหาสิ่งแวดล้อม และกำหนดโครงการและแผนปฏิบัติการสิ่งแวดล้อมเพื่อทำโครงการร่วมกันระหว่างรัฐบาล องค์กรเอกชน และประชาชนอย่างเป็นรูปธรรม

5) สร้างจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า ด้วยการบรรจุเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไว้ในหลักสูตรการศึกษาทุกระดับ

6) การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารการประชาสัมพันธ์เป็นจุดอ่อนสำคัญของภาครัฐ ดังนั้นจึงควรประสานความร่วมมือให้ความสนับสนุนและส่งเสริมภาคเอกชน สื่อมวลชน สถาบันการศึกษาและองค์กรพัฒนาเอกชนด้านต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ความรู้แก่ประชาชนเพื่อให้เกิดความเข้าใจหาทางปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและมีให้เป็นส่วนหนึ่งของการเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

7) หากจะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ก็ต้องมีการทบทวนกระบวนการออกกฎหมายและ

การบังคับใช้กฎหมายให้มีความเหมาะสมควบคู่ไปกับการปฏิรูปกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบันให้มีความสอดคล้องสัมพันธ์กันมากขึ้น โดยระบบกฎหมายไทยควรรับแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจในระดับต่างๆ ให้มากขึ้น

5.2.2 ข้อเสนอต่อภาคประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชน

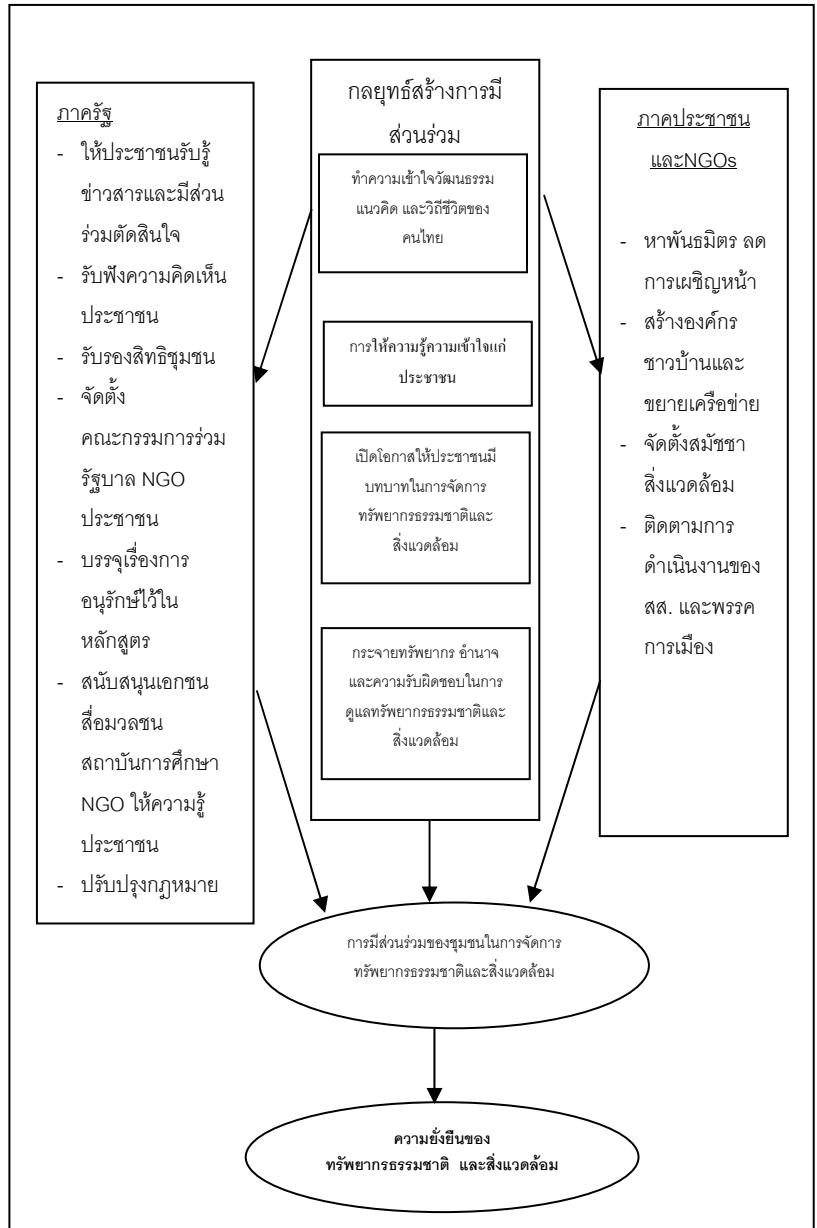
1) สร้างจิตสำนึกให้ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยการหาพันธมิตรเพิ่มเติม ลดการเผชิญหน้า

2) สร้างองค์กรชาวบ้านให้เข้มแข็ง เร่งพัฒนาความสามารถในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรอย่างจริงจัง ขยายเครือข่ายของการอนุรักษ์ไปทั่วทุกภาคและทุกประเทศ

3) จัดตั้งสมัชชาสิ่งแวดล้อมในระดับต่างๆ เท่าที่มีศักยภาพที่เป็นจริง ตั้งแต่ระดับอำเภอ จังหวัด และภาค เป็นต้น ให้มีบทบาทหน้าที่ในการกำหนดมาตรการติดตามการแก้ไขปัญหาของรัฐบาลและกรณีที่มีปัญหาเร่งด่วน สมัชชาควรมีบทบาทในการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการศึกษาวิเคราะห์ตลอดทั้งการเจรจาเพื่อคลี่คลายปัญหา

4) ช่วยกันติดตามการดำเนินการด้านสิ่งแวดล้อมของผู้แทนราษฎร (สส.) และพรรคการเมือง เพื่อให้ทราบว่า สส. และพรรคการเมืองใดใส่ใจในเรื่องสิ่งแวดล้อมมากน้อยเพียงใด ให้การสนับสนุนนักการเมือง และพรรคการเมืองที่มีความตั้งใจและมุ่งมั่นในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง

โดยสรุป กลยุทธ์และแนวทางในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แสดงไว้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 สรุปกลยุทธ์และแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมการปกครอง. 2541. **แนวทางการวางแผนและการจัดการ
สิ่งแวดล้อมเมือง**. กระทรวงมหาดไทย.

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. 2537. “แนวทางการมีส่วนร่วมของ
ประชาชนต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”
ใน **สิ่งแวดล้อม’ 37 เอกสารประกอบการสัมมนาการ
อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศ
ไทย ครั้งที่ 5**. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. 2543. “อบต. สีเขียว เล่ม 1” ใน **คู่มือ
โครงการความร่วมมือเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรชุมชน**.
กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: ส.
โพลูการพิมพ์

จักรกริช พวงแก้ว. 2542. **ประชาคมบางลำพู: ความเคลื่อนไหวของ
ประชาคมเมืองในกรุงเทพมหานคร**. สารนิพนธ์วิทยาศาสตร์
มหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม) สำนักพัฒนา
บัณฑิตศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ชยันต์ วรรณภูติ. 2537. “การกำหนดกรอบคิดในการวิจัยเชิง
คุณภาพ” ใน **คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อการพัฒนา**. อุทัย
ดุลยเกษม (บก.) พิมพ์ครั้งที่ 2 สถาบันวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- ไพรัตน์ เดชะรินทร์. 2527. “นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชน
ในยุทธศาสตร์การพัฒนปัจจุบัน ใน **การมีส่วนร่วมของ
ประชาชนในการพัฒนา**. ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (บก.) กรุงเทพฯ:
ศักดิ์โสภาคการพิมพ์.
- ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์. 2527. **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการ
พัฒนา**. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภาคการพิมพ์.
- มูลนิธิชุมชนเมือง. 2542. **คือพลัง ร่วมสร้าง**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กั้งหัน.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2537. **สังคมวิทยาชุมชน: หลักการศึกษา วิเคราะห์
และปฏิบัติการชุมชน**. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะมนุษยศาสตร์และสังคม มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. ม.ป.ป.
**ชุดคู่มือการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เล่ม 5**.
กรุงเทพฯ: ชินวัฒน์การพิมพ์.
- อकिन รพีพัฒน์. ม.ร.ว. 2527. “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา
ชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย” ใน **การมีส่วนร่วม
ของประชาชนในการพัฒนา**. ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (บก.)
กรุงเทพฯ: โสภาคการพิมพ์.
- อำนวย แก้วทอง. 2537. “การเข้าหาประชาชนกับการรณรงค์
วัฒนธรรมไทย”, นิตยสารท้องถิ่น ปีที่ 34 ฉบับที่ 5 พฤษภาคม
2537.

อำนาจ อนันตชัย. 2527. **การระดมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท**. สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิศิตอริเพาเวอร์พอยท์.

ภาษาอังกฤษ

Maslow, Abraham M. 1954. **Motivation and Personality**. New York: Harper and Brothers.

Reeders, William W. 1963. **Some Aspects of the Information Social Participation of Farm Families in New York State**. New York: Cornell University.

United Nation. 1975. **Popular Participation in Decision Making for Development**. New York: United Nations Publication.